

За рядками спогадів

З костопільчанкою Надією Демчук, 85-річчя якої минуло цими днями (а точніше - 1-го липня), довелося раніше не раз зустрітися і слухати її хвилюючі розповіді про пережите. Адже її біографія - то часточка історії нашої багатостраждальної України, що була поневолена сусідніми державами. За плечима цієї скромної лагідної жінки - складний життєвий шлях, який припав на довоєнний, воєнний та повоєнний періоди. А це не могло не вплинути на формування її світогляду, бо виросла свідомою українкою, котра свою долю пов'язала із небезпечною підпільною боротьбою за незалежність України.

Було всього за п'ять років. Багато чого знає і може розказати ця мужня жінка: і про діяльність Організації Українських Націоналістів та «Просвіти» за часів Польщі і німецької окупації, і про важку каторжну працю у сталінсько-беріївських таборих, де вона перебувала під №630 в післявоєнний період аж ціле десятиріччя...

Напередодні її солідної ювілейної дати ми знову з нею вели розмову про ті далекі і тривожні часи, коли звідусюди можна було чекати небезпеки. Хотілося поновити деякі деталі спогадів, що стосуються, зокрема, видавництва «Костопільські вісті», де Надії Андріївни довелося працювати із серпня 1941-го по травень 1943 року. Тут вона познайомилася з багатьма інтелігентними високоосвіченими людьми, котрі склали ядро редакційної колегії (директором друкарні тоді був Степан Назаревич).

1 липня 1941 року фашистські окупанти заволоділи Костоподем. Українські патріоти, наївно вірячи в те, що німці допоможуть Україні здобути самостійність, почали на основі місцевої друкарні, яка існувала за Польщі та «перших советів» по вул. Торговій, 4, видавати газету «Самостійність». Редагував її Григорій Рибак. Декілька чисел усе-таки вдалося випустити. Правда, поспішили з назвою і змушені були замінити на «Костопільські вісті» (чужинці Україні готували нове ярмо).

Костопільської гімназії (де вона вчилася), журналіст, котрий на сторінках газети піднімав важливі питання тогочасної дійсності. В цьому році минає 100-річчя із дня його народження.

За спогадами Надії Андріївни, під керівництвом Марії Львович виходив журнал «Українка», що був розрахований на жіночу аудиторію. Пізніше, в підпіллі, вона брала активну участь у випуску періодичних видань УПА. Полум'яним публіцистичним словом піднімала дух українських повстанців. Подальша доля цієї патріотки невідома. До нас дійшли тільки окремі її публікації.

Видавництво «Костопільські вісті» спочатку очолював 21-річний випускник Рівненської гімназії Василь Ющук, уродженець с.Голубне тодішнього Костопільського повіту (нині Березнівський район). До речі, там жили деякий час батьки Юрія Лашука, активного просвітянина (пізніше - доктора мистецтвознавства) до переїзду в Костопіль.

Директором Костопільської гімназії був Серафим Бичківський - великий патріот України, котрий часто друкувався на сторінках «Костопільських вістей». У цьому навчальному закладі викладали різні предмети Віра Шпилькин (сестра Миколи та Володимира Шпилькиних - борців за волю України), Теодозія Лашук (мати Ю.Лашука), Є.Махневич (деякий час він очолюватиме видавництво) і згадуваний вище Іван Міtringа (згодом стане радником Тараса Бульби-Боровця) та ін.

Надія Демчук добре знала цих громадсько-політичних діячів. Адже в редакції працювала друкаркою-машиністкою. На її переконання, тут була своєрідна явочна квартира - спочатку для підпільників ОУН, а пізніше й українських повстанців; тут виконувалися поліграфічні замовлення для них, за які можна було поплатитися життям. Пригадує такий епізод: біля приміщення друкарні на чатах часто стояли хлопці про всяк випадок. І як тільки підозрілі постаті в німецькій уніформі наближались, вони подавали певний сигнал, тоді дехто із

Надія Демчук (зліва) з подругою. Воркута. 1954 р.

загарбників радянська влада для тих, хто боровся за незалежність України, готувала жорстоке покарання. Вже у травні 1944 року Надію Демчук заарештували як учасницю визвольних змагань. У червні перевели в Дубенську тюрму. В жовтні 1944 року над членами ОУН-УПА відбулося судилище. За вироком так званої «найгуманнішої у світі конституції» Надія Демчук, двадцятирічна дівчина, отримала 20 років каторжних робіт. Після оголошення вироку її з багатьма іншими невільникими відправили в далеку Воркуту. В більшовицьких ГУЛАГах перебувала під номером 630. Повільно тягнулися роки в тяжкій праці на шахті, на

Гімназистки (зліва направо): в першому ряду - Надія Демчук, перша справа - її подруга Надія Колковець. 1942 р.

Надія Демчук часто зустрічалася по роботі з Григорієм Рибак, котрий за Польщі притягнувся до кримінальної відповідальності за членство в ОУН. Як досвідчений організатор, він мав значний вплив на неї, заохочував до патріотичної діяльності. Через руки секретарки-машиністки Н.Демчук проходило багато секретних матеріалів. То була гра, можна сказати, з вогнем.

Після того, як Г.Рибак пішов у підпілля, редагував часопис «Костопільські вісті» Роман Данилевич – священик, виходець із м.Броди, що на Львівщині. Високий солідний чоловік. Збереглася колективна фотографія, на якій він серед інших виділяється своєю могутньою постаттю. То був справжній український патріот-просвітянин. Читаючи його матеріали в газеті, люди могли переконатися в тому, як автора гнітив жорстокий окупаційний режим, «новий порядок», привезений на танках-потворах із Західної Європи варварами ХХ століття. Мине небагато часу - і ця одержима людина стане жертвою гітлерівських карателів у березні 1943 року.

Запам'ятався Надії Демчук активний дописувач «Костопільських вістей» Іван Міtringа, випускник Львівського університету, викладач історії України

працівників зникав із приміщення – відходив у сторону річки Замчисько.

Нам розказала і про інший випадок. Пізно увечері (а це сталося взимку) вона в подруги вдома на друкарській машинці розмножувала підпільні листівки. Мати цієї дівчини, Надії К., розуміла, на яку небезпеку наражаються всі. Тому дочці заявила не без хвилювання таке: «Хоч ти мене можеш посадити в тюрму, але я тебе люблю».

В січні 1943 року хвиля арештів сколихнула Костопіль. Німецькі фашисти схопили багато українських патріотів, відправили їх у Рівне і там незабаром розстріляли. Від рук гітлерівських посіпак загинули Роман Данилевич, Серафим Бичківський, Василь Ющук, Іван Король, Нонна Лашук (сестра Ю.Лашука) та чимало інших.

У травні 1943 року Надія Демчук пішла в підпілля. Деякий час перебувала на нелегальному становищі в Людвипільському районі. Жила там, де доводилося. Була районною жіночої ланки УПА. Організовувала медичні курси, читання лекцій з історії України. Небезпека ходила по п'ятах, але молодість не відчувала цього.

Після звільнення Костополя від німецьких

лісопівалі та будівництві залізниці. Про харчування і побутові умови говорити нічого. Не раз пухли з голоду. За Полярним колом клімат суворий. Півроку ніч, півроку день. Літо коротке. На Воркуті Н.Демчук перебувала до травня 1954 року. Десять довгих років. Не було куди після звільнення їхати. Залишилась там жити. Матір із братом вислали аж в Іркутську область. Одинадцять літ там перебували. Повернувшись із заслання, мати не раз згадувала: «Бувало, вийду на гору, а вітер повіє з півдня, з України, то я не можу витримати і плачу гіркими сльозами...»

Вийшла заміж на Воркуті в 1954 році за хлопця із Тернопільщини, який також був покараний за участь в УПА. Разом із ним виховала два сини і дочку. І тільки в 1970 році Надія Демчук повернулася із сім'єю в рідний Костопіль. Приписали через рік. Довелось працювати на заводі будінструментів. Реабілітували в 1992 році.

Радіє, що дожила до того часу, коли Україна стала незалежною державою. За неї вона віддала свою молодість у далеких воркутинських таборах.

Анатолій КАРП'ЮК.